

ЭГЕЛЕКЧИ, АЖЫЛГЫР

«Чыраа-Бажи» совхоз үш салбырдан тургустунган улут ажыл-агыйларын бирээни. Дөрт чыл бурунгаар совхозтун төп салбырында болгаш Чыраа-Бажи, Хорум-Даг салбырларында комсомол эге организацияларнын ажылы багай, хейнигиин корум-чүрүмү үрээр, арага-дарыга хандыкшыр аныктар хей тургулаан.

А ол-ла үеде, 1980 чылдын, сентябрыда, «Чыраа-Бажи» совхозтун Чыраа-Бажи, Хорум-Даг салбырларында комсомол организацияларнын комсомолчулары төп салбырда өткөт-сонуулаагы турал үезинде, ажыл-агыйда комсомол комитетинин секретарына Олег Чоодак-Хунаевич Ондарын сонуг алганнар.

Ой — школачы чылдарында комсомол организацияларнын секретарылап, болууну үе-чере-

гелерини ортузунга организа-циячы чорукча өрөөнөн. Олег Ондар комитет секретарына сонугтукан соонда совхозта парткомун, ВЛКСМ райкомуну, комсомол ажылы ай, квартал пазынарына үндөткөн, актив-ке дагылаш чорууда, ажил-херекти көдүрү, болууну ин-ициативалыг чоруун көргүскөн.

Ылангыч Арыг-Бажи СБФ-инин, комсомолчу-аныктарын, Дагыр-Шени хойжу бры-гаданын аныктарын кыргы-таштары чыл санында белги-келген. Ында социалисттик ча-рыкчы муракчыларын ор-тузууда комсомолчуларнын са-ны көвүдээн. Чижээ, ССРЭ-нин Дээди Советинин депута-ды, Арыг-Бажи СБФ-инин муракчы саанычы, комсомол-чу Маргарита Кыдик-Доржуе-

на Монгуш болгаш өскөлөр-даа чыл санында бедик көртүгү-лерин бедип ап келген.

ВЛКСМ комитетинин сек-ретары совхозтун үш салбыр-ларында эге организацияларны дамытыштыр он бир кезек пер-де тургустунган комсомол бо-луктерини удуртукчуларын ажылы иншптивалыг баш-кары турар. Ам совхозтун кайы-даа салбырларында бе-дал экижикип келген, доктамаз ажылы чок, өрөөнмей турар, хей-нигиин ажылыга кириш-пес, корум-чүрүм үрээр кижил-ерин оон тыяры берге.

Ажил-агыйнын экономика-зын быжылгаар, малдын баш-санын өстүрү, гектар буруу-нуң дүжүктүрүн бедилер, ма-шина-тракторларнын бедик бу-дуртуктуг жылдарын че-

дип алыр дээш комсомол ко-митетин аныктарнын күжүн шың хувааган. Оон түнелди-де 1982—1983 чылдарын кы-жынында комсомолчуларнын, аныктарнын күжү-биле бе-дүүн база чулуутуг мал чегин 380 тоннага белеткээ, 120 тонна будук-буруну багалаа, өске-даа ажилдарын чоруткан.

Совхозта комсомол комите-тинин бюрозунун шиптирини дугаага малчынарже сакман-шыктерин чыл бүрдө чорууда, чаш малды аныктар өстүрүп турар. Эрткен кыжын малчы-нарже база хей сакманшыктер үнүп, чаш хураганнары мен-ди ап, доруктууларга олар үтүүн кижирген.

Совет Тыванын 40 чыл оюн-га төлөтпег ужуражыры-биле «Чыраа-Бажи» совхозтун ком-сомолчулары, аныктары мал

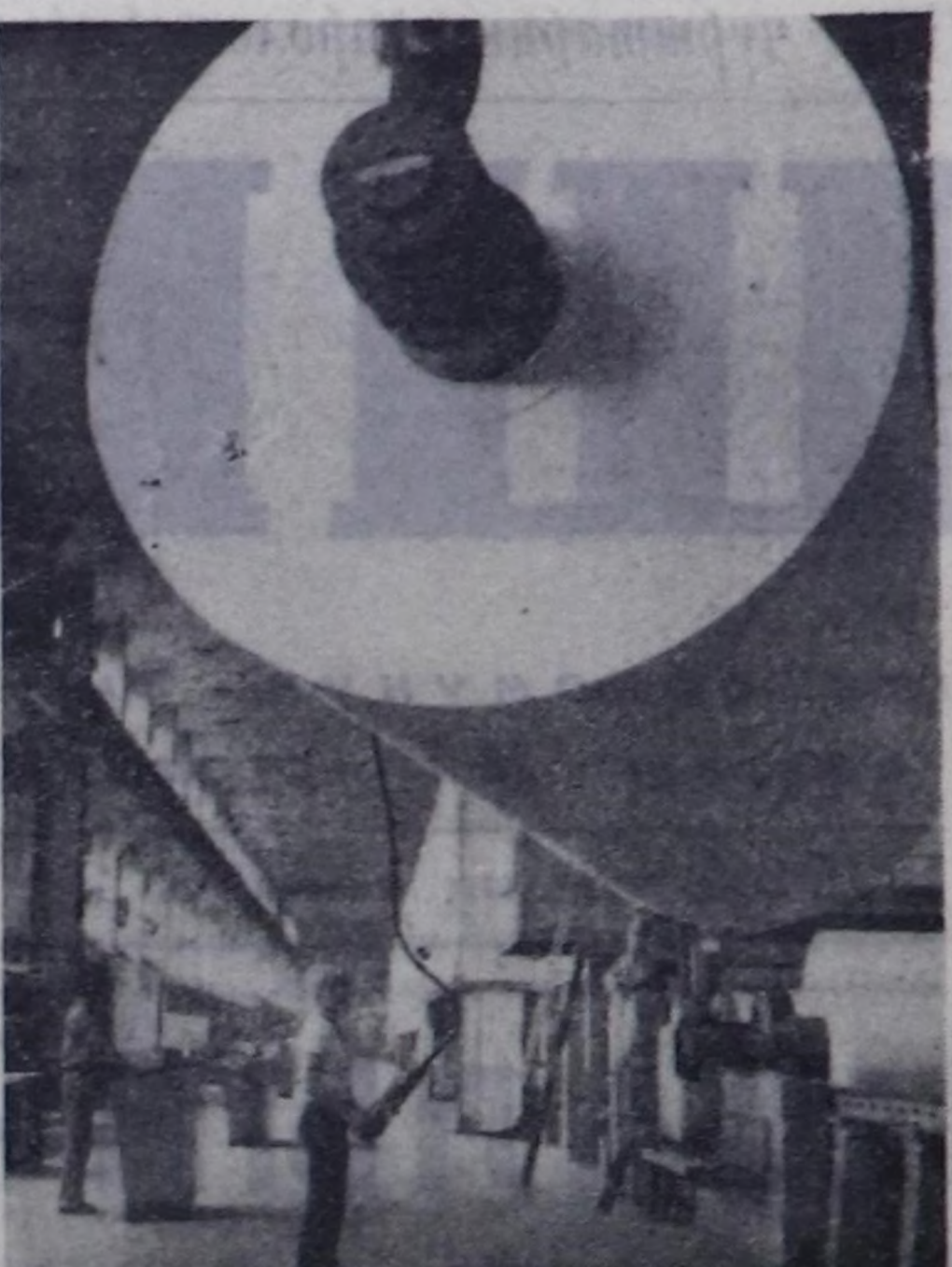
чеми белеткээрини шалыпчы айлыга илдепкейгир киришкен, бо чугаа кампаниян ам-даа уламчылавышкан. Комсомолчу-ларнын күжү-биле 450 тонна сикенин, 100 тонна будук-буруну белеткээрини планнаан. Будук-бур булеткээрини планна 105 хуу күсүттенин, чоокку хуниерге чедир 300 тонна си-генин кезип, сарааттаан.

Совхозта аныктарнын си-генинлер бригадаларын, эве-нодарынын саны мурунлаа чылдарда өскөн. Секретарь Олег Ондарнын болууну удур-тукан он кижилерг эвено 20 тонна сикенин кезип, сараат-таан планын тургаш, ону 27 тонна чедирген. Бо ажилга У. Кузлар, Р. Монгуш, М. Мон-гуш, О. Ондар олар болгаш өскөлөр-даа ак сепкилден, кы-зымхайын көртүзүп, хүн үтүүн 130—140 тонна чедирп турар.

Холу дымзыг, ажил-ишчи аныктар совхозтунга планна ажыр ам-даа 15 тонна сикен-ни белеткеп бээрин хүдээгеш, бо хуниерде тымыштыг ишти уламчылавышкан.

А. ОНДАР.

Чоон-Хемчик район.

Браккы Чоон чүктүн мын-имикчын баштайгызы Амурнуң пелюлоза-картон кылыр комбината (Хабаровск край) продукция бу-дурерин улам көвүдөсүн турар. Эрткен чылдын сес айларында турганнан бо чылын пелюлозаны 6 хуу хей кылдыр бүдүргөн. Чоонун хергелге бараанын бүдүрерин комбинат 31 хуу көвүдөткөн. Камналганын ай-тырмаларыч улут кичээниги утгаларын турар. Чик дедиктеп картону бүдүргени чыл эгесинден бээр безин 850 муң рубльдин камналганын берген.

Кургалыга негизде М. Ф. Вязовуттун удурткан ээлчээ — комбинат муракчыларын бирээни. Ээлчегин бри-гадаалар чайгыс-ла ээлчег дүргүзүндө безин 100 тонна пелюлозаны бүдүргөш, чору-дарына бүрүн белеткеп тур-ар. Муракчы коллективте бедик мергежилди специали-тер улам көвүдөсүн. Бүгү про-дукцияны бедик тыпнары хүндүгү беш адыр демдээ-биле бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: кургалыга не-гизде.

А. ШЛЯХОВТУН фотоу. СЭТА-нын фотохрониказы.

КОЛЛЕКТИВТИН АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

Эрзин районунуң мын ажил-агыйнын коллективни Совет Тыванын 40 чылын төлөтпиг уткуур дээш республикада кабарган социалисттик чарыш-та илдепкейгир кириш турар. Районунуң девискээрин ар-гыны; кат-чымис, ак-мел-биле байлак. Бойдустун ол хайыр-мал көмгөлөр дээш коллек-тивтиг кижигин бүрүз кызы-мак ажилдап турар.

Ыш ажил-агыйнын ишче-лери боттарында дорт хүдээ-гезинден аныгда кышкы үеде тулут кыжы белеткеп, албан-органнарын келеринге бол-гаш хамааткарга садыры-биле топкак аныкта база белет-кеп турар. Белеткээр топкак аныкта мурттакчы чоңа машина-биле өстүрүп алып бээрин чүрүмчүлүк. Буннын ачы-дуу-заны чедир турарында көдээ суурдарын болгаш район тө-вүнү чурттакчылар оларга өртүр пестиргенни илередип турары таварылаа эвес.

Арга-иштин өрт ажилын-дан камгалаары-биле сов-хозтарда өртке удуу ко-мандаларын тургустан. Ыш ажил-агыйнын ажилда-чыларын тургустунган өрт кижж составтыг ко-мандаларын ажалы — эки. Оларга бир машинаны бы-жылга берген. Команданын кижигини өрттү баш удуу болдурбазын талазы-биле тайылбыр ажилын чон орту-зунга доктаама чорууду, тай-гада мын белеткелдене ажил-дап турарларга бо-ла чедер бээрлер. Өртке удуу аны-бүрү плакаттарын чараштыр би-жээш көкү чедерде дерип, кылган. Шак мындыг хемчег-лерин ап чорууду келгенни түнелде өөлүгү үш-дөрт чылдарга район девискээринге өрт талазы болбас.

Коллективтин ажил-ишче-лери эрткен чылын 50 гектар черге дым тарыл олтурган. Ам оон үненин эки. Эрзин орту-мак школазынын өрөөнчиги-лери мын ажил-агыйнын де-вискээринге 600 дөс чодураа-ны, теректи, балзынны тарып олтурган, оон ажалдазын эки организастан.

Ыш ажил-агыйнын мате-риалдыг баазанын быжылгаар талазы-биле ажилдарын кы-лып чоруткан. Албан черини чөа конторазин, 5 машина ки-рер гаражын, 75 тонна тоорук болгаш кат-чымис шыгаар сактагы тууду, ажилалаа кижирген. Ыан аал ишти чурт-таар бажыг удавас ажиллагаа кирер. Дузалаа ажил-агыйн сакырдылариче коллектив улут кичээниги салып турар. 120 ангор өшкүнү азырап, өс-түрүп турар. Ында тускай мал-чыны быжылгаан.

Никитини малыга быжыг чөа-сууну тургузуу бээринге чаш ажил-агыйнын ажил-ишче-лери төлөтпиг улут-хуузу кирип, 60 тонна эки шынар-дыг енгенин белеткээш, «Чаа орку» совхозка хүдээлп бер-ген. Ой ажил ам-даа үргү-лөшкөн. Тракторист В. Дам-ба, лесниктер В. Далай, Я. Соп-оол, А. Кыргыс мал че-миник белеткелдене илдепкей-лик кижигин турар.

Эрзин көдээ Советинин де-путтады Д. Додук, Нарында лесник С. Севял-Очур, Мөрен-де Г. Якушенко, Э. Мингиз-динево мын ажил-агыйнда хей чылдарын иштинде мак-тадыг ажилдап келген. Бүдү-ругенин бо муракчылар Совет Тыванын 40 чылын күш-ажылы белеткеп уткуур дээш чарыштын муруну ордуузуна чоруп турар. Убелелдене чыл-дын планын ооналдарын че-динкиниг күтүскен дээш ча-рыш бо хүниерде улам калбар-ган.

А. ТАВА.

Парлаага чазылгазы

ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУДАР

Бүгү чуртта мышкаш, бистин республиканын партия органи-зацияларын, күш-ажылы коллективтерини амыдарда чугаага кампания — парлаага чазылгазы түлдүктөн. Бистин чуртуулаа солуун, сеп-кил, чазылгазынын чангыс алы хуузазын доктаатып, чыл бүрдө август 1-ден но-ябрь 1-ге чедир дараазында чылдын парлаагазын чазып турар.

Ычанган бисте парлаага ажилы, оон бүдүрүлгезин улус ажил-агыйнын өске адырлары-биле бир дөмей, ба-лаа планын, материалдыг бо-лгаш сак-хөө чарыгалдыг бо-луу турар. Чуртуулаа чус-чус миланон тиректиг солуун, сепкилдер хун бүрдө үнүп, чурттуг иштинде база да-штыкда таратыптын турар. Бо чугаа — ажилды чогурт дөмейге чорууду-биле чаш чыл бүрүзүнү парлаагазын хемчээли, оон материал-дыг база сак-хөө үндөткөргөн санап доктаадырды, хуваап планнаарыга үе-шак эвөөш эвес негеттнер. Ычанган чазылгазынын чангыс алы то-даргай хуузазын доктаатын-ганы ол.

СЭКП обкомунуң парлаага чазылгазын чыл санында-ла со-луун, сепкилдер чазылгазы-нын хуузазын төнгөн соон-да ажилчы чонналар хому-далдар келгилеэн таварыла-дар бар. Оларын үткээ чангыс; кайы бир районда

совхозта азы хойжу бригадала, фермада, өске-даа ырак-узак черлерде чамдык кижилер со-луун, сепкил чок арткан бо-лугаар, а катан чазылгазын дээрге чепшөөрөс дээрин олар хомуудан турарлар. Ы-дын ажилыг байдалдар моон сонгаардаа тургустунуп кели-ип магат чок. Оон болдурбас дээш чазылгазын шын орга-низастан чоруудар партия органи-зацияларын, хей-ниги-нинин бир чугаа соругазы болур.

Сибирия болгаш Ыраккы Чоон чүктүн база Союгу чүктүн районнарын чурттак-чыларыга парлаага чазылга-зын кызыгарылаас дугайында СЭКП ТК-нын абышкыларын бар. Бо дээрге партия болгаш чазылгазын Тө-вүн чуртуулаагы Ыраккы кыл булчунарында ажилдап, чурттал турар кижилер дуга-йында сакын салымчыны-нын база бир херечки-дир.

Бистин республикага үстү-нде хуузазын иштинде чазыл-гага кызыгарылааш чок, кижж бүрүз туралаа солуун, сепкилдер чазылгазын чарыг алыр ар-талыг. Чазылгазын ноябрь 1-ге үгөн түнелдери-биле алаа дүштүр келп чылдын солуун, сепкилдерини кы-рыкче удуур хемчээл үе планнаатын болгаш оон материалдыг, сак-хөө чары-галдар доктаатыннар. Бир эвес чазылгазын ноябрь де-кабрыда уламчылап болуусу-

са, ол еде чазыл алдынан солуун, сепкилдер пландан дашкаар алаар, оларын пар-тия үндөргөни материалдыг үндөткөн көрдүмүнэн бо-лур. Оон уламчылап чаш чиртик чалаа хуузазын төн-теш кызыттыган чазылга-зынын хемчээл-биле булчу-ларын хемчээл-биле булчу чалаа планнаа саяды ажил-байн чазылгазын немей чору-дар арга тургустунар. Чазыл-ганы чогурт хуузада кылбас болза, солуун, сепкил чок ар-тар фактыларын ужуру ол-дур.

Бистин республиканын со-лууннарын чыл бүрдө чазылга-зын турарын анализтеп көргө, ортумаа-биле «Тувинская правда» — 25 муң, «Шын-ны» — 18 муң, «Тыванын аны-ктарын» — 12 муң, «Моло-дое Туву» солууну — 4 муң, «Агустурун блокнотун» — 3,5 муң экземплярны чазылга-зын турар. «Шын» солууну чыл-да чазылгазын чазылгазын оон 300 номерлерин ап номчуур. Оон чангыс номерин-не үндөргөн-де курне 480 рубльдин чарыг-дал турар. Өске солууннарын база мындыг. Оон аныгда сак-зын өрткөн, солууннарын де-дикцияларында ажилдап турар кижилерге шалыпчы, солууну хүн бүрдө чазылгазын херге-лерин почта, транспорт хе-дизини база төлөп турар.

Бо бүтүндө алгаш көргө, партия болгаш чазылгазын кижилерин амыдарында,

оаларын билг-медерелин бе-диргенге, чурттуг иштинде болгаш дөмейге болушкун-нарын эки билп алырында, чон ортузунга илдеп-кыжж-дилелгир ажилга парлаагазын ролюн кайы кире бедип-биле үнелер турары тодаргай.

Бистин солууннарын Ырак-кы Монгуш-Тайганын карлык-чыларында-да, Тожунун пав-килеринде-да, Эрзин, Тестин хойжугуларын, Тайганын та-раажыларын-даа информ-ациянын хун бүр чедирп тур-ар. Республиканын комму-нистер, ажил-ишчилери со-луун, сепкилдерин, помчуу-шак, партиянын болгаш ча-зактын шиптирини, чурт иштинде, даштыкка байдал-ды, муракчы арга-дуржула-ны, өске-даа чүдүлгөриномчу, амыдары-биле дөке басып орарлар.

Бо хүниерде республикада ол чугаа кампания улам калба-рып, парлаагазын хей санын тардыкчыларын мыда улуун кирип турар. Ону чогурт хуу-зада, организастыг, бедик дөмейге чоруудар хандыра-ры, өрткен чылдарда турту-лаан чептерини каттаавазы партия организацияларын, хей-нигиини бир чугаа херээ болур.

М. МАШПАДАЙ, СЭКП обкомунуң парлаага черинин директору.

КЫЗЫМАА - БИЛЕ

Район төвүнде баш таарар чер улут эвес бажында. Ы-чалла-даа бажынын дүтүн эдип-чазып, кындыг-бир пры-жык кылдыртп алып дээр кижилер оон эжини амыр-тап, ээлчег улут болур. И-менни, Баян-Таланын, Алдан-Маалдарын, Бора-Тайганын үлүзү база алаа келерлер. Баш дуга таарар мастер Өге Мөчөөвона Ондар ээлчег ма-наа кижилерин дүргөч ма-нер эрттирерин бодалар. Ы-чанган кижилер хей-даа бо-лур болза, ээлчег саадавас, кылган ажилын шилары база эки.

Мастерин ажилы саадавы бээр чүдүлөр бар. Аныктарын чогурт үе-шакыда экке-лес.

Ч. ОНДАР.

Сут-Хөл район.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИИРИШТИРЕР

Коммунист партия бол-ган Совет чазак дайынын база күш-ажылы хоочунары дугайында үргүлү са-гы салып турар. Бистин хоочу-нарымыс — социалист Ала-чуртуустан доктааган болгаш хамаарышас чоруу дээш фашисттер халдакчы улут дайынын аар-бергелерин шылдыж эрткен, соци-алист болгаш коммунист иштинде бистин чуртуулаа тургузары дээш демселде илдепкейгир киришкен кижил-ер.

Совет улустун аас-кежин болгаш социалист Төрүн чуртунун чекетелинниг дээш амы-тынны харам чоңа демселешкен дайымчаларга болгаш күш-ажылы хоочун-нарына бистин үенин кижиле-ри ханы чептериниңиң эле-редип турар. Олар совет улустун бүтүн-ишти хүндүткөли чаалап алганнар 1983 чылдын август 15-те СЭКП Төп Коми-тетинге партияны хоочуна-ры-биле ужуражышкын үе-зинде хоочунарынын дайымы, күш-ажылы ааларын бедип-биле үндөсүн, хей-нигиини, бүдүрүлгезин амыдары-га, аныктарын коммунист кижизиндегенге оларын илдепкейгир киришкенин оона-дан айткан.

Дайынын болгаш күш-ажылы хоочунары төвүн чуртуун, болууну улузуну

мурунга хүдээлгезин алдар-ды-биле күсүткөткөн, а-мдаа нийтилдиг ажил-ишче-лериниң болгаш өрөөнчиги-лериниң тураскаалы илдепкей-лик, оларын алдын база чу-руктайн аскап улут сабы-рыш эң көкү чедер дөмейге.

Ой үндөргөн өске-даа школа-ларга болгаш бүдүрүлгезин ажилдары олаа чугаа.

Аныктар болгаш өрөөнчиги-лер өртүзүндө бистин хоочу-нарымыс кижизинде ажи-мыс калбаа-биле чорууду тур-ар. Оларын-биле ужура-жышкынын солуун эртпн, он кижизиндериниң сакы-жына үр үеде утумдурбас бо-лур турар. Бо талазы-биле республиканы Алдан-Маалдыг чурт-шылдыг музейн улут ажилда чорууду келген, моон сонгаар-даа чорудар. Ой мындыг ужуражышкынын үе-зинде бистин хоочунары-мыс боттарынын амыдарын-ны дуржулгалы, бистин Тө-вүн чуртуулаа эрткен ооруун, он төвүлүг чепшө-ктериниң анык өскөргө чур-галлап берип турар. Амы үе-нин негеделде дөмей алып бо-ла, кижизинде ажилыны ол хевир бисте чедир ханды-мып шыдаалып турар. Ужура-жышкынырга чүткө эрткен байдалды чырылар-биле кы-нарданнамын, харын амы үе-нин дугайын калбаа-биле көргүзгөр чугаа. Иммералис-

тер, эң ылыгы америк импе-риализм яролут дайыны белеткеп, кижж төрөлгөстө улут ажилын таварыштыр, социалист чурттарга, анык-тын мурунда Совет Эвеле-лери турар үеде

лиге кыжжын турар үеде чурттуг улут ажилда дээш карак-кызыл ажилдар, эки өрөөн, сакылга-чуртун-бул болур дугайын ханым-ыла тайылбырларын тергини чугаа бооп турар.

Совет Тыванын 40 чыл оюн-га белеткээр үеинде тайылбыр массалыг ажилда бистин хоочунарымыс кижизинде илдепкейгир. Ала-чурттуг Улут дайыныга чедип алган түн-дө 40 чылдан 1985 чыл-да калбаа-биле байырлап де-мелдээрине бүтү совет үле-ге белеткенин турар болгай. Ой харымсалгалыг болгаш хүндү-лүг ажилга хоочунары кал-баа-биле кирип ужурут.

Чамдык районнара партия-нын, комсомолуна дайынын болгаш күш-ажылы хоочун-нарынын чөвүлелери тургу-стунган. Бай-Тайга, Барыш-Хемчик, Бин-Хем, Тапал ра-йоннара хоочунары чөвүлел-ер амыдында тургустун-маан. Ой районнара мын чөвүлелдер кооксу үеде орг-низастанналар. Оларын му-рунда чугаа солуугаар са-ландыган. Район чөвүлелерини составында арга-дуржула-

лыг болгаш ат-алдарлыг хоочунары кирип турар. Оларын дарааларына үр чылдарда ажилдап, кижилер-биле ажилдап билер эйберини со-лаан. Чижээ, Эрзинде район чөвүлелериниң мурунда СЭКП райкомунун ийги секретары чорван Д. Б. Чамырай. Тес-Хемде райкомунун даргазы чорван С. М. Байроол уду-рун турар. Өске-даа районна-ра хоочунары чөвүлелерин партия, совет, улус чыры-дышкыны болгаш өске-даа ажилдарга чорван эштер удурутун турар. Район чөвүлелери партия комитеттериниң үндүрүлгө-биле ажилдаар. Олар комсомол болгаш өске-даа хей-нигиини организа-ция-биле харылаалыг. Чижээ, СЭКП Сут-Хөл райкому хоочунары чөвүлелерин улут кичээлини салып, дузанын көр-гүзүп турарын демделгээр чугаа.

Хоочунары чөвүлелериниң даргаларын Моквага бол-ган семинарыга дуржула солушкунулаан көргө, анык өскөргө ортузунга коммунист кижизинде ажи-мын чоруударын, бүдүрүл-гелерге аныктарын чөвүлел-ерге организастварыга, коочунары амыдарла-чурттал-га айттырларын шиптирлэ-ринге районнара болгаш бү-дүрүлгелерге хоочунары чөвүлелери илдепкейгир кириш

турар болур-дур. Бистин рес-публикага шак мындыг хевир-чын ажилыга хоочунары калбаа-биле кириштериниң аргасы база бар. Хоочунары ортузунга ажил чоруударын бир дөмдөргөп хевир болза, пионерлер, школачыларын тимуржү шимчээшкени болур. Бо талазы-биле Кызыл хоорайнык комсомол организа-ция солуун ажилда чорууду турар. Школачылар хамаарыш-кан девискээринде чурттан турар дайынын болгаш күш-ажылы хоочунарынын дай-зымын кылып, дузаламчы ба-раа фронтчуларын ө-бүлелеринге барып, аны-бүрүнү дузаламчыны көртүзүп турар. Ой эки дуржулганы өске-даа черлерге негеттерин улут ажилы берип болур.

Дика хей пенсионерлер бот-тарыны кады ажилдарын тааркыл болууну барым-далаш, ол ажилда турар черинге хевир адырып, элге-ске чик ажилче шилпн алы-рып күзөп турар. Ой чазгай сеткил администрация, проф-организация болгаш хоочун чөвүлелериниң талазын дөмдөткенин алыр ужу-рут. Чурт иштинде ажилын күжү чедешкени турары бедиктир болгай. Күш-ажыл пен-сионерлериниң бистин Тыва АССР-де 30 хуузу, бүгү чурт-та 20 хуузу ажилдап турар.

Бир эвес хоочунарынын дуга-йында чогурт сакын салып, ажилдаар байдалын эки та-арыштырар, чогурт чингелде-лери көргүзөр болза, хоочун-нарын оон-даа хей кезин ажилдап болур. Шак мынчаар кыллары кургусе-даа, хоочунарынын боттарында-да ажилдыг болуру тодаргай. Эр кижж 60 хар, херээж кижж 55 хар чедерге-ле, ол ажилда-чынын күзелин айттырп, ала-да ажилдап болур бе, кы-далыг дөч түвүн тодаргайла-вайып, шугут-ла пенсияге үндү-рер чоруктар бар. Пенсияге үнөр назым чеккен ажилда-чыларын кичээгелгир көөрү чугаа.

Дайынын болгаш күш-ажылы хоочунарынын дуга-йында доктаама сакын са-лырынын чуртуулаан партия-нын Төп Комитетин Ала-чур-тун Улут дайынында Тилде-ленин 40 чыл оюн демделгээр дугайында доктаалында оона-дан айткан.

Дайынын болгаш күш-ажылы хоочунары — совет ийитилелдин чоргалары. Оларын калдыкшылыны, амы-ларла-чуртталганын дуга-йында сакын салдыр, бөйлек дуржулгалы болгаш биди-ания ажилдары — бистин хү-дээлгези.

О. ТОЛГАР-ООЛ, дайынын, күш-ажылы, партиянын болгаш комсо-молун хоочунарынын рес-публика чөвүлелериниң дарга-зы.

«ЧУВЕНИ КАНЧАП БИЛИР...»

Шаанда улуг назымды кыргынар эпитет-ле мында дийр: «Дүш-түлүм үй-балай. Бо чылым чылым кирген кижиге болгай мен, хамга кыкылдадым, лам-хууракка шо-толге салдырбааже болур бе, чувени канчап билер...»

Амгы уеде эртем, култура сайыраан уеде бижик-билини шыраак кижилер «хуулаага» дүштерге бүзүрөөсүн чөп-ле-лаарын. Дүшкө бүзүрөөн ба-ла-ла эртинги артышкыны, буудууку угадылга-дыр. Болбас чувеге бүзүрөө, оон сестир чорук улуг назымды кижилерде ам-даа бар. Ындыг болганда бо буудууку чачылды ам шуут уутаткынган деп болбас, харын оон хоралыг салдарын чазым салгалче нестеретес даш суртаал ажалын кодо чон ортузуга чоруулар чутула. Чижелер көрүлгө: кыргын шугагыны азы ирей дийки, багай дүш дүшүлдем деп чуталаалар, оон чачылга орган эге классы

мынан каан, чүпү болаас деп? Кыргын-авам, кыргын-авам-мына дийди, мында дийди деп өөрүнге төөгүр болгай, оон-на «дидир-дидир» дийди чүе дег, ужуугу көрүлгө. Бини уруглар бүзүрөөчө, сеткили кечен, оларнын мээ-медерели «бышпаан» болган-да, ону илдыг буруу сур-таал дүргөн «балайлап» болур. Ынчанга ала-не хоозун чүе-веге бүзүрөө, чалбарып чо-руука уау атеисти үсөл-бо-далды уттуу болбазы чутула. Школачыларга «Анык атеист» булунтуу тургузуу, анаа лек-ция, беседаны кылып, башкы-лар, эчкилер эртеме үндө-лөп, ол бүтүнү бүзүрөө та-йылбырлар күзөңгү.

Каш көрүр, мегечи-хуур-мак, калбар-оптук кижилер кээ, келерде амгы уеде тынпты, бууру «көдөң», саң, чарын салар шо-толге каар, артыжаар, тарбылаар дүйнө-нүкшаш улус бажы төөрдө-лөрдөн бичи уругларын кам-

галаары — совет кижиге бүр-дүчүкүлүзүлгө. Оон башка бичи уруглар корук, адым-аес, сестингел, болууга буз-ред чок кижиге болур өзүл ке-лар, оон түнелгиле эче-со-рулгазынга хөвнүрөп болур. Шулукчу Олег Сувакит «Партия» деп шүлүгүндө мын-ча дэини база каттап сакты-мытар. Ол черде артык бол-бас:

«Бурган дилеп, сүзөңнөм чиле бээр даш тейлөөн мен. Бурун шатнын чүдүлгөсүн салгал дамчып албааң-даа мей, мей, «Оран-таңым, кечкини бер» — деп. Одаг салып, чажы чажып, чалбарбаан мен. Орук чораш, «адайым» — деп. Оуузуңуң, сирк-хавы оорбара мен...»

Мындагы атеисти чогаалдар-ны беседаларга хергелгээр аажытты. С. САНДЮ.

Мораль темазынга

ДАШТЫ КААС, ИШТИ ИРИК

Өөрөңгөн чаным-биле Аб-казиян демір-орук вокзалы-га чеде бердим. Хостуг үе, шатмада чөпө илдыг мен. Чүе дэе бистин Тыванын анык осени чурттуу яны-бүрү хоорайларында өөрөңгөн турар болот чанара-даа, дөдөр өөрөңгөн чоругура-даа Абказия таварычлары хөй. Ол эртен вокзалга чурттуу-тарым хөй болган. Оларнын аразында Совет Армияга шер-иг албаны эрттирип тур-гаш, халажы чанып бар чо-руулары-даа бар. Дөртөн хар ажа берген хире назымды кижиге ужуражы бердим. Мендешкем, ат-шоланын ай-тырдым.

— Кызыл-оол Канчырович Монгуш — дидир — Абакан-дан барзанын чор мен. Тыванын республикозунуң тоу скла-дында ажалдан турар мен. Кызылда Алтын-кысты, Бар-чыны таныр сийер мына, утбам, чөстөм ол-дур — дэең, оон-даа эге төрөлдөң ады-тырдым.

Кеткен хөй эртен-даа бо-ла, албан-хаакы кижиге кыл-дыр шору кестүр, хөйбөңүн моюндурду хирин-даа бола, алдындагы чыпайн турар. Аалчылар бажыныч бар чо-раш, солдат оолдарга та-варышкан, элзэн «ешелкеш», вокзалга олур хонган, эртен оттуу кээрге, карманыга ал-бан-даа, болуңуң-даа акаш-аа чок, шылазын база чиккен болган. Кижиге кандай-даа чүе-ве таварыж болур болгай деп болан, ол кижиге кээ-рэг берим.

— Ам каян чорур сийер, ажал-агыттар кандай чү-вөл — деп айттырдым. — Алаан машиналыг кел-ди. Шутууңуң чүдүрер. Ба-раан долук. Чик машиналар, мотоциклдер болгаш оон-даа өске бараан-ла хөй. Ийн хун чүдүртүмө бээр боор — деп, кыска-кыска харымды.

Ажырап ол чок, аштан, сук-сан чор арга бе кылдыр бо-лааш, бажыныч каалам. Чаа танышкыны утбам деп турары Алдын-кысты таныр мен. Тыва Арат Республика турда, оон-биле кады Сай-бат Чогулгөңгө. Даштыкы херектер ямызынга кады ажалдан чоран бис, ам пе-сияда чүе.

«Кызыл-оол Монгушту» бажымыга хундуп, кады аш-танын-чөмөшүн шаг болдуус. Оон дилзэн бээр чораш чаа шя-ла, шарф бердим.

АМЫДЫРАЛДАН ҮШ ЧИЖЕК

Чоокта чаа кокам эр Мон-гуш-оол сугта кире бердим. Эжикти ажалда тырттырарм билек, хөй булганчыг чыт кел-ди. Бажык иштинин чуттуу кандыг дээрли. Орун-дөжө-э-тинизэн. Шаа кырында уш-кан эвирек кижилер чыдыр. Ора, чара кезип каалкан, хи-ринден өңү оокуңуңаа ала-е-шка-биле шын каан, дээрле-де шыгырткыны турар «бузук» стол кырында ака-саванын хи-рин. Стол чанында оортула-кыны турар даванарыг сан-дайга апар олурар адым.

Монгуш-оол амыр-мөңдиге харым-даа берейн, херекте-лип утау. Эзирин сергөвөн ки-жиге болу.

— Сөзүң чүе чүвөл, би-жөңүң —

— Калыңы камтаады, ко-жанын холбады чыгыс, де-мир-хуурун бар бе, кожа, ачылады көрөм.

— Менде хууер-хаарак кай-да боор, кочуларга ол бе? — Салдары хире эвес олура-да, кадайы Серенмаа бо кирип келди. Монгуш-оол тура ха-лаады, кадайыны кырында-ла барды. Уруг-дарым коруп, ал-гыркып, илгалын эгелдид. Мен-даа карак ажит үнүтүм.

Бистин суруувары Монгуш-оол, Серенмаа ашак, кадайы хөйүңү караа көрүп турар. Ыракка янычыг, чоокка чован-чыг кижилер ол. Ажы-төлүңү-даа, ал-боттарыны-даа илдик-хөй элбес-самлар, ажалыш-ке тура-хөң чок. Бажык-бал-дын ишти, даштын аштан-арылаас, чыл-чылды-биле чу-

гайлаас. Бир черге тур ажал-дааш, ашак амыр-ла, оозун бир дугаарында арагага орай шаап алыр. Алгыркы-кыркы, со-даалжыр, акы-сөзү ойда-кайда. Калыңында-да арым кээзде кара-көк чорур.

Серенмаа-да дүрүз черде чок. Бажыны дүтүн дырал, чүп, чаап албанынган таа-гылаас, амырары чүдүй бер-ген. Оларнын кайында-да ча-ла дөртөн хар ашкан, хыл дөн намыда. Ол хиреле кырганыг. Кож-кады чоңу-биле ий-ыраа чок, хоп-чор тарадыр. Улуг, биче кижилерге хүндүктөл чок. Эш-өөрдөн барын, чоңу ай-тырышпас, баштак, хөтүл сө-зү-даа чок. Бажынында теле-визор, холодильник хамаан чок, радио, солун-сеткүүл, ном-чуштун ном бөзүн чок. Шыны-биле чуталаалар, шына-ла буудуу туман аразында азыл чорур кижилер бо.

Ийги чижек. Суруувары Камбу биле Зояны билбес ки-жиге чок. Оларын кайымы-даа эртем-билгилег, эрге-дүжаал-дыр. Амыдыралы шыраак, «балай дилың» улус. Бажы-нынын ханалары, шалазы кө-рүлбөс — шүптү хөйс, чалыг долган. Чик-кара машиналыг, чир чөм чүзүн-бүрүн, кедер хөй каш язым.

Амыдыралы четир, ары-си-лиг, култураг болурундан эки чүе кааа турар. Ылчала-да Камбу, Зоя олар «чөп»-чоорган, хөй-«хөйлө» деп чү-вө билбестер. Уңген, кирген чо-нуңа хүндүктөл чок, эш-өөрү-

деп орус эш көргүстүлөр. Чо-лаачыларда, чүдүрүкчүлө-даа илдыг кижиге чок болду. Ам билим, мегелеткен бол-дуус.

Бо кижиге дугайы Тыванын республикозунуң кадырлар кылдыныч бижээ мен. Ын-дыг кижиге чок деп харым-лаан. Кызыл хоорайыны иш-ти херектер кылдыныч биж-жиге — база чок. Тыванын иштик херектер министр-ствоудан Хакас областин иштик херектер кылдыныч бижик келген. «Кызыл-оол Монгушту» областин дөв-кзиринден база дилзэн — ты-ылбаан.

Совет Эвилелинин кайы-даа хоорайларында чурттан, ажал-дан чорур тыва кижилер хөй. Ындыгларын бирөөн мек. Тыва кижиге ат-алаарын бу-жартадым, ошу мегелет чо-руур «кайгал», оор, арагыч чорумалдар бистин аравыска турбас ужурау. Нитилелге аажыттыг ажал-даа кылбас, өскөңнөк жүж-биле чуртта-сар «Кызыл-оол Монгуш» мышкан тоянчылар кижиге эртен сеткили деп чүвени ме-дереп билбестер.

Бистин Тывада Монгуш деп фамилия исптерегей, Кызыл-оол, Канчыр оол деп аттар эидерик. Таптыг-ла бир чыл бурунгаар, сентябрь 30-де, бисте мегелзэн, ол бүтүнү бо-лап, таарыштырган тоянчыны «дуржулга» улуг, буудуу хоралыг мегети деп билзе чо-руу. М. МИЖИТ-ООЛ.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТА-РЫНДАН МЕДЭЭЛЕР

ХӨЙ СТАНОКТАРНЫ БЕРИП ТУРАП

ВАРШАВА. Польшанын «Металэкспорт» дээр даш-тык продукция үндүрүшүн каттыжышкыны турар келте-риниң 35 чылым болукун тө-өгүндө социалист чурттарже станоктар кылмы чорударыны талазы-биле эң улуг керээ-рин чарары-биле демделгези. Чижээ, Совет Эвилелинге ста-ноктарын, электромеханик муфтадарын, токар станок-тарына херекселерин нити тү-пү 10 млрд. ажыг злотых-ак-шага чорудар деп турар. Ол мышкан Совет Эвилелинге пластмассаларын болбазыра-дынын штампаларын болгаш пресс херекселерин чоруда-рын шиптирлзэн. Ол мышкан Болгариянын, ГДР-нин, Че-кословакиянын буудуурагы-биле хөй кемчээлдер керээ-рин чарган.

МЕДИЦИНА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ ХӨГЖЭЭН

БРАТИСЛАВА. Республика-нын Коммунист партия-нын болгаш чазанын улустун калык камгалаанын система-ын хөгжүдериин болгаш сай-ыраңгайжыларынын дугайы-нда доктаалм сагып салыш-

кыныны чаа херечилелі сло-вак Кошине хоорайда П. Ша-фарик аттыг университеттин эмнелетиниң, поликлиника-нын болгаш эмнелге факульте-диниң бирги элзөөчө ажалла-га кыргын бооп турар. Ол улуг эмнелге болгаш эртем-педагогтыг төттүк тудууун доозулганынын соода Чөй Словакияда тургузуу турар чоңуң комплексилг медицина хандырылганынын көл кезээ апаар.

Улусчу эрге-чазырганын чы-дарында Словак Социалист Республикада ажалчы чоннар-нын медицина хандырылганы-ны талазы-биле улуг чедил-кинер чедип алдынган. Оон эмнелетини болгаш поликли-наларын тууду тургуска, эми ажаллаачыларынын саны дийн мурундагы үсө дөң-нөргө, оон чедиле ажыг ка-тап көвүдзэн. Амгы уеде ол республиканын бир эчкиз-ле 278 чурттакчыларга олаажып турар.

ТУСКАЯ УЖАР ЧҮҮЛ ОТЯДЫ СОФИЯ. «Агаар монжачы-» черден көдүрүп үңгөн соода, электри дамчыла-лазын келир уеде белек во-луду шүтүмүң алаагы оон

соондан дээрже үнүккен. Чар-тык шак эркенде-ле, ол ада-гашты чазыг чокка бетон шөл кырында тургузуу кааи турар. Совет «МН-8» вертолет болу-ну мурунга салдынган со-рулганы тергени эки күстө-кен.

Болгариянын «Балкав» ави-акомпанияда тускай ужар чүл отряд хушүң-ке мыңаар ажаллап турар. Оң ажал шыгы шуут долдуган. Эртен чыдарын соода ол отряд улус ажал-агынын хөй-хөй адырларынын чутула дулаа-кчызы апарган. Оң ачы-дуа-зын млангыда кадыр-берт, дагыл-даштыг черлерге яны-бүрү туудуларын кылмыда бо-ла ажалгай берген турар. Чи-жээ, авиаторларын дузазы-биле ретрансляторларын тудар-нын хуусаазын кызырган, «Хемус» дээр автомагистраль-ды хайгаарал черлерин эшп кылган.

Дамчыдыкы хоолайларын салып, демир-оруктарын электржилерин, мышты уеде-пүрге үндөлөп белкээр — бо бүгү дээрже, Болгариянын улус ажал-агыныга ол тускай отрядтын көргүзү туурар ачы-дуазынын долу эс дазы-дыр. (СЭТА).

ДАЙЫННАРДАН УЛУСТАРНЫҢ КАРАЖА-КОГАРАЛЫ

Кижиге төрөгөтөн барык-ла дөртөн чыл хире делетей да-йыныры чокка чурттап келген. Ынчалаажок дайын айымы чалааттымааң: ол дугайы Барыны Европада тургузуу каан америк ядролуг чаа ра-кеталар, капиталист күрү-лериниң иштик амыдыралында болгаш даштык политика-нын кавызында милитаризмни дензэр чүе чок өвүп турары сагыдырып турар. Дайыны бүзүрелериниң теориязы база катан херекдейл турар. Олар-нын аразында Дж. Кейнсуң «Айымалыг болурунун, хууңу болгаш ажалын ишти теория-зын дугайында ному «хүн-дүлүг» черде кирген. Ол ному автор «пиримидаларын ту-дуп тургузары, чөп шимчөө-шүн мурундагы ийн салгалын күш-ажылыны түнелдер-биле делешер. Кижиге төрөгөтө-нин чүс-чүс чыларда тургузуу кылганы музейлерин, архив-терин, библиотекаларын үнө-лүг чүдүлдери олар үтөп, оор-лоп апарганын. Чижээ, Фран-цияга Болгария, Россияга, Кореега, Золонга, турас-каалдарын үрөп бускан, а-валдартга эвдирген, бо-чө-чөк кылдыр белкестеп турган.

Ынчачымык, дайынынын төөгүзү 1945 чыл-биле доозу-лаан. Сөөлүг оон-оо чыларда империалист күштериниң бу-руу-биле өскүскөн чер-чө-көргө дайынар үзүк-соксаа чокка улажып турар. Инди-Кыдага болгаш Ажиртеуур Франциянын коруткан дай-нынга, Египетке уду — Ан-гли — Франция — Израиль — Саудия, Вьетнама болгаш Гро-надага АКШ-тын агрессия-чы, Ливане Израильди ха-лаашкыныга болгаш өске-даа дайынырга 10 млн. кижиге амы-тайындап чарыган. Им-периализмин агрессия чаа-чаа үлгүлгөдөгү дугайында дайыны ам-даа хөйү уламчы-лап болур.

Чүгө дайынар боттары эвес, харын оларга үргүлү бо-летек айымалыг салдарыг бооп болур. Барын чүк чурт-тарын чыгарыкмы бөлүктө-рин эртен үнөң өөрдөин ут-тупкан, чаа-чаа дайынын өскүскөдөгү планарын хөй-чө-чөк турар, шериг-стратегтик жө-чөк чорукту болууга аажыттыг кыл-дыр өскүскөдөгү, чөпсөтти-наа, буудурун оруу-биле чөп турар.

Шериг талазы-биле тергип-дөдө чедип амыр дээр АКШ-тын болгаш НАТО-нун бо-чө-чөк эидер бөдүрү турар чүгө талазыга айымалы тургузуу турар эвес, харын со-циал болгаш экономикаг чы-дир айтырларыны шиптир-лзэринге улуг каражаны чедир-ип, күрүне бөдөлдөндө кан-чаар-даа аажок хөй ака-хо-рөңгү куртаалды, сымрып ту-рар. 80 чылдарда АКШ бол-гаш оон эвилелчелери делегей-ин ийги дайынынын соода шериг бөдөлдөң эң улуг хөм-чөзөгө өстүрүп, боттарынын мил-итарисин рекордун тургузуу турарлар. Чижээ, АКШ-тын 1966 чылда шериг чарыга-ла 323 миллиард доллар чедер, Великобританияга шериг бөд-өжөд 1964 чылда 17,3 мил-лиард фунт-стерлин ажит бо-лур. ГФР-ге — 46,6 миллиард марк-аши чедер.

Барын чүк чурттарын чыгарыкмы бөлүктөринин ол харыскага чок бажынын ми-литарисин чорудууга айымалынын, чөп-делетей кы-рында ядролуг халаптын айымалын күшлөгөңгө дугайы бад-ыт турар. Ол бүгү болза, чаа-гай сеткилдиг бүгү кижилер-ин ханы дүзүрзөңинин болду-руп база бистин чөп бөмбүр-зөөвөсө кыялы-даа дайыны чааладырыны талазы-биле тайбига шыахылдыг бүгү күштерин шиптирлзэ хөдө-лишкениннен негез турар.

Ксения ГОНЧАР, экономика эртемперини кандидаты.

Фашист эжелден Парижт хоста-нында бээр 40 чылым францз кайы-сылаалдыг чурттакчылары каала-биле ба-йырал демделгези. Алардыг юбилей-ге тураскааткан байыраалыкынага чурт-тун бүгү чөп болганында келген хамаа-тылар, Уаурамышкын шимчөөшкенин кыркычылери болгаш фронтучу чораннар кыркышкен. Найсмаалдын Монпарнас вокзалынын

КАПИТАЛИЗМНИҢ АСПААНДА

ВЕНА. Австрияда өртөк-үңгөң бө-дирин үргүчүлүп турар. «Но-бис фольксблатт» солунун бижээни-биле айырга, чуртка аалуст айла херектел өртөк-териниң делел 1983 чылдын чотуру үзөңгө делзээр. 5,6 хуну бөззөн. Бо чылдык иялы айында бөзүн бөзөн, оттулар чүл болгаш тараа продук-туларын өртөктерин дыка улгаткан.

БЕРН. Чурттуу транспорт болгаш амыдырал хандырылгачы-леринин ажалчыларын профивилелдеринин анаа бооп өртөк эсвезининин делегаты Швейцарияда ажал чок кижилерин санын чы-кажынында-даа артык хөй апарганын сагышарааш-кыны исптеректер. Чурт-туу ажалчы чоннарнын бу-гу кезектеринин ажалдаар эргезин хандырып чыш-тыя кыркычылери негзэн. «Бистер ажалчыларын бол-гаш албан-хаакчыларын бо-лгарынын эргелерин камгалаар болгаш буудууга ээлери хө-рөгөңтеринин молчугелде-нин дээр хөвир — кижилер-ин ажалдан тургузында үн-дүр чорууга уау демисел-де күштелдеринче кыггы-рып тур бис» — деп, эсвези-нин резолюциясында демел-зээн.

БРИССЕЛЬ. 1983 чылдын июльда бо

чылдык июльда чедир Бель-гияга херектел барааныры өртөктери 6,3 хуну улга-тып, минтинге келгенер. Турар. Аш-чөм болгаш өске-даа бараанырыны өртөктеринин угадышкыны чурттуу чоңу-нуң амыдырал делелгине ба-гай салдарын чедирлп тура-рын ында айткан.

ТОКИО. Ында паразан албан ужу-рунун түнелдерин бээр амыр, бо чылдын чутула а-густ айында чурттуу үлөт-пүрүңү яны-бүрү амыр-ларын 1682 буудуурагы-ның сөз-хө талазы-биле буураш-кыч таварып, сандаран. Оң түнелгиле ажалдаар чөк чок артан ажалчылар болгаш албан-хаакчылар бө-гү 1,5 миллион кижиге чедир санаттынын турар.

АММАН. Израильде национал ажал болур шөкөлдөң үнелгенин элзөгөң чингөшкенин дугайы чараан. Сентябрь 17-ден эгелзеш, ол 9 хунта «сыгмаан», Израиль телевиде-ниениң дамчытканы-биле айырга, чоокку хүнирде аш-чөмөңнөк кол-кол продуктула-дыга болгаш оттулар чүл-дүң яны-бүрү хөвирлеринге өртөктер дыка бедир деп турар. Амыдыралды өртөк-үңгөңнөк соксаал чокка уга-дышкыны болгаш национал ажалын дыка үсө чөк-тө-

лышкыны — Израильда шы-ва алган шытмын социал-экономикаг кыркышкен. Төдө-Автоматик сиконик баштыла-рын чорудуу турары аг-рессия болгаш эжелкелі поли-тиказын түнелде болур. (СЭТА).

ЧИЛИ. Шериг-фашист диктатурага уау массалыг чыскаал Сантьяго хоорайнын төп шөүңгө болган. Чыс-каалдыг кыркычылери Пи-ночеттин каргыс шагалалар араатанзыг бээр-биле хиличкер-тес оларже өрт өжүрө сүтүг чаштырып, тускай чөп-сөктер-биле оларын соп, мэм-рар каржы иттарын мдалап турган. Фашист диктатурага уау чыскаалдар Чилинин найсы-далынын өске-даа районна-рынга болган.

ЧУРУКТА: чыскаалдарны полицейчилерин араатанзыг бээр-биле хиличкерте турары.

АП—СЭТА-нын фотоу.

Алла-Мадырдың арбын оуттук алаактарына анай-хураган баям дозуп, ада-иесинин ажалы-жанын өркөткөч болуп, элпек кыс кылдыр өскө берген Оржунмаа үчүн чыдарым тинүүсүндө суму туну-туну эте, шоктолотуу өрөөнү кыргын. Уругдарынын улуу, эрсе-кежээ кызынын дуузын чоктап, не күжүр башкы дээрде чымчыраган-даа. Уругун дымташтыгыда чедип кээрин азын четтинеи манаар. Дукмаларынын ойбак-дымдын тырттыжар, харын-даа калындик улдуну безин сырыжар, бичинизинде тура-ла исе, чүс-күк холдан салбас уучун иерин иччээр манаары-даа чөл.

Эге школанын дөрткү клас-зын дооскан чыын, Оржунмаа-нын экинчи дар чүк чүдүрү берген — өг ажалы түтү-биле алаа ошакшык: авазы чок апарган. Экүс аркан дөрт дүмүзүн бүт кырык тургус-чүп, адаганга дуулажы дээр Оржунмаанын улаштыр өөр-өңүр кандай-даа аргазы чок болу берген. Ийн, үш чыл ду-маларын азырашчын чоруй, колхозка поварадан ажалдай берген.

Кызылда дааранымга комби-надына ажалычпын негеттинип турар, ылаңына ууан-ше-вер анык уругдарын хүдзөп ан турар деп чугаагы ол бе-жен чыдарынын эгесинде-ле дымнаш, думаларын, адазын каапкыч чоруй баарында эп-чоксунуп, алаа тырттылган, хостут уесинде даараным, бү-дүү бодун белеткен чоруп тур-ган. Комбинаттын ажалычпын

ЧУРУКТА: Өвүрүн район эмиселгизини педиатры Б. Б. Достай бедек квалификациялыг специалист, ол амгы үсүн эмиселгизин болган диагностикалыкн депшигелги арга-дуржулагын турган ажалдан турар. 1973 чыла Кривоше-ва ажалычпын институтун дооскап, бо районуа күш-ажалыч башкыны эгелзэн. Анык коммунист Билекеймаа Ба-зы-Белеккан чурткакы чоң ортузунга санитар-чырымдык-кын ажалын организастап чорударына идекпейли, хей-никтичи, дуржулагым лектор.

О. ОХЕМЧИКТИН фотозу.

СУМЕЛЕР

- Чиг ногааларын пла-ст-масс азы шаажак савага сал-гаш, оон соонда үркметке кескен дээр. Ыш кырыга кезерге алаа оларын чулуу синип каар.
- Морковь азы сотуна эки саргарын дзе, хаарар мур-нуула уске бичик хомг чиги-ден бызап алыр.
- Огурецтерин дузаар бе-тинде оларын кырыче изиг суг саарип аарга, огурецтер-нин өңү ногаан хевээр артар.
- Кургаг элзининг хаар-жака бот-боттарына дээр-пес кылдыр суккулап каарга, лимонарийн витаминери хе-вээр кадагааттынар болгаш үрелбес.
- Оладын кылырынга бе-леткеп, чууруп каан карто-фельдин кырыче изиг суг ку-дуптар болза, ол каарбас.
- Кежи-биле хайымдырган картофельдин кырыче соок суг куудуптарга, ол картатты-гыр болур.
- Горохту болгаш фасоль-ду чүгө чымчазы шыгыдып алгаш дузаар.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл, Шетинкин болгаш Крайченко куудучуу бажы № 3. Телефоннар: редакторун 2-24.63, редакторун ораакчыларынын 2-35.24, хары-салгалы секретаринын 2-25.35, секретариаттын 2-21.35, партыйн амыдыра болгаш үстөрү килестеринин 2-31.75, пропанда болгаш совет тургузгүт киа-дистеринин 2-37.13, чагаа килдинин 2-41.27, информатика килдинин 2-29.60, культура килдинин 2-23.64, кездз ажал-агы килдинин 2-21.47, коррек-торларын 2-27.41, бухгалтериянын 2-12.45, солуи келбей барганда 2-32.75, телефонне долгаар.

КҮЗЕЛДИҢ КЫЙГЫЗЫ-БИЛЕ

пагай, туудунг уругну дур-жулаагы иштери хажымынга кабаан, арга-сүмеси кадым, айтпай, дөрүгүл тургаш өөр-өңүр каан. Баштайгы дагымкы-чызы И. Н. Чуркованы ол чор-гаарал-биле сактып чугаалаар болду. «Людмила Наумова чүгө дааранымга эвес, орус дылга база мейя өрөткес, бузулг башкым, сүмелчым» — деп, Оржунмаа Дончаева чугаалаар ораар.

Ак-чоротанар, сымтык хал-тар, хөвөжик чоротанар, шер-лук хейлестер, галфелет чү-вүрлер, эр, херззес чик чү-тер дээр бо чээрби ажал чыл дургусунда О. Д. Монгуш чүгү даараным дээр. Ыча хепти дааран хендирин шөөр болза, та каш-каш муң километр чү-те

Мында чылаа оон чангыс ол-ла бүдүрүгө чедикчинин ажалынчын тудалын чү-де? Күн-ажылга ынакшы-лында, ак сеткилинде база мергежилниң бедигине келер дээр кызымак чүткүндө. Бүдүрүгелерин мурнакчылар-нын болгаш төрөлчөскө бу-дүрүгелерин депшигелет аргаларын шигиздери, болу-нуң арга-дуржулагын аны-ка салгалга дамчылары Ор-жунмаа Дончаеванын ажал-амыдыралында өскө айттыр-ганын бирээки. Ону комму-нисттик белик хүдзэлген база харымсалгазы кылган ол би-лян чоруп. Фабрикада оон өөреникчилери кайы хей. Чи-жээ, белен пролазына хмаа-рынчын талашы-биле болуучи харымал турары № 3 брига-даа дааранымчылар Вера Ажи-оол, Татьяна Мартмыр, Светлана Ооржак, контрол-ер

КАНЧАП ЭСКЕРБЭЭНИЛ?

Авазы өөреникчи кызынга «Эки өөренир сен, кызым. Ки-жээ чүгө эртем, өөредилге, күш-ажыл дуулаар. Думала, рынын кажан-даа кагбас сен, оларга дуулап чорур сен».

Авазынын чангыс сеткил чү-рөзүн ханымынга шыгаш ал-гаш, ол уруг, шынал-ла, боду-нуң шылар шаа-биле багыт эвес өөрөгөн. Сут-Хал район-нуң бир школанын дегит уруг онгу классты доозарын-чедир өөренип келген. Дооза-рынчын шыгалдаларын че-динкинин туткан.

Кижинин амыдыралында ба-за бир өөрүшкү инти билг-нни аттестаттын алыры болу-тур. Байырыг кезжө шүтү бе-леткини эгелзэн. Кыстар баштарын ала дымгалал, ак-ак плателерин кеткелчкен. Эштеринин чап-чаа хептерин көргөш, дегит уругун сактып, сеткилинге оон эрте чоруй барган авазы сагылдырып, аваз хөжүкү турган болза, чү-канды-даа болза бир күзгү-чүвени кызы менз келери-чын турбас бе деп болдур-тарга, оон карактарынын кан-тары чакты куду чүтүрүп

бадымкан. Оолу өөрүгө көр-гүсөс дээр өскүр чоруй бар-ган. Ону кым-даа эскербей барган.

Байырыг хуралга дегит уруг школа дооскан өөреник-чилерин болгаш оларын ада-илеринин база башкылары-нч артынга ол олурт алган. Орумак школаны дооскаан-нын аттестаттын тымыс турган школа директору сөөгүндө кээп Оларын (дегит уругну) кий-гырылкан. Хүрен форма плат-ель, улул карактарыг, чоон кара чаштыг бичексес дүрт-сининг уруг үнүп келген.

Оон дараазында школа доос-канларын ада-илеринин ажалдан турар черинин уду-тучулары болгаш чамдык доо-зучу өөреникчилерин ада-илерин, төрөл-дүргүдери эс ал чүве чугаалап, белектер тымысп эгелзэн. Бир доозучу-га он дөрт киж белек тымыс-кан. Белек кускап сымас боор. Оон аразында ийн-даа чыл шакы чангыс кижине та-варжы бээр. Дегит уругта чамдык белек — тымыспан. Ындылда-ла мый олурган хө-күй ол аас-кежиктиг өөрүп

дөөрге магаданч-даа, куду-ранч-даа болган. Кезек ор-гаш шылашпай, үнө халааш, дараанын чажын дарам чокка бадарыпкан. Ол карак чажы дээрге хой белек ал турган, алынга чы-ныг өск дымнан турган эте-ринге аларга эвес, а авазын чоктап өскүсүрзүн сеткилин хомудалында болган. «Болд-ганым ботка херек» деп бодол оон өрү тырттып келген.

Уругту ол үдө оон сеткил-сакыжыга чок дээр эш-өөрү болгаш класканын башкыны канчап эскербейл?

Школа реформанын амыды-ралга боттандырынын этеги чаа өөредилге чыл эгелзэн. Келер үсүн салгалдарын коммунисттик мур-шынга ки-жиздеринге башкыларын, ада-илеринин-даа мурнунда харымсалга улам улгаткан.

Сөөлү чылдарда школа доо-зуп турарынын байырыг кезжөзине келген, оларга ийн-чү-бүрү белектер тымысп чамдык школаларда «муру-нуң» бар чылдар. Чамдык аны-ктарын кудалы эрттирип турары дег, ийн-чү-бүрү улул

өртөктиг белектерин уруглар-га тымысп турар. Оон дээр чүд? Байыранчтыг кезжөдө Олар шыкын өскүс-чангыс уругдарынчын сеткилин хому-датканынчын ужуру чүд? Доо-зучу уругуна азы олугуна белек тымысп болаан болза, оон өскүсүлгө, боттарынчын аразына тымыс чүд? Ада-илер, оода-ла башкылар оон-биле канчап чөмшөзөжүн ту-рарыч?

Школа доосканынчын аттес-тадын ал, школаны эш-өөрү болгаш школанын сөөлү кат-тан ойнал-халган, башкылары-биле сеткил хандыр чугаала-жыры дег өөрүшкү кайда боор. Өөрүнчүт болбас арга чок. Ыччалда-даа өскүсүлгө сактып-сеткилин хомудатканын сактып ажал чүд? Чү-дээ чү-дө өй-хөмчөддиг болур болгай.

Бо дугайында ада-илер болгаш башкылар шыгызы-биле боданыр үе келген. Олар-ның санаал-оолазы солун дам-чыштыр дымчот-чын күтүшчү.

К. МОНГУШ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ЧАРЛАЛДАР

КЫЗЫЛДЫН ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУНУН

белетке салбырына 1984—1985 өөредилге чылынга дык-накчалар хүдзөп алырын чар-лап турар.

Белетке салбыры Кызыл-дын педагогика институтуну дараазында факультеттерине ки-рер дыкнакчаларын белет-кеп турар.

Филология — национал-дык школаларга орус аыл литерату-ра; орус аыл болгаш литера-тура, тыва дыл болгаш ли-тература.

Физика — математика — математика болгаш физи-ка.

Эге өөредилгенин — эге өөредилгенин педагогика-ны болгаш методика.

Белетке салбырына со-хотарын, хастыр бүдүрүл-гелерин, туудт, транспорт, ха-рылаа, херексикчилер коопе-рацияларынчын организаци-ларынчын ийн чылдан эвээр эвес стажиит амычыларын хүдзөп алыр. Ажал стажиит хуу-сузаны сөөлү ийн чылда хүдзэлгилерин чок болур учурт.

Белетке салбырына кире-рин күзүнн дараазында до-кументтерин дузаар: били-нин дугайында документ, № 286 майкытын эмин шы-аылгаш, күш-ажыл дептери-нин хомолазы, ажалдан турар чорилден чоруткан бичик бо-лган характеристика, 3X4 см хөмчөддиг сөк фото-чүрүк.

Белетке салбырында ол ки-жиз СССР-нин Чепсектик Күш-теринин хүдзөлгөндөн халаш-кын хүдзөп алыр.

кан дайымчаларын, а ол иш-каш 2 чылдан эвээр эвес ажал стажиит пионерлерин улул по-матийларын база хүдзөп алы-рын чарлап турар.

Шеригден халашкан кижилер шериг кезжөдө өөреник-чиле чоруткан бичикти болгаш характеристиканы, пионерин улул вокалийлары — школа-лардан чоруткан бичикти бо-лган характеристиканы кирер.

Национал школаларга орус дыл болгаш литература мерге-жилниге 1984 чылда кездз школаларын дооскан болгаш ажал стажиит чок кижилерин база хүдзөп алыр. Олар бе-летке салбырына кирер-биле школанын директорунун болгаш комсомол организаци-янын секретаринын ал салга-ны характеристиканы база улу-с өөредилгенин район кили-динин чоруткан бичик көрү-гүс.

1984 чылдын ноябрь 24-те болур белексылшыкынчын түнелдерин барындаалар, бе-летке салбырыга хүдзөп ал-ган кижилерин толдурар.

Салбырга өөредилгенин хуу-сазы 7 ай. Кичээлдер бо чыл-дын декабрь 1-ден эгелзэр.

Дыкнакчаларын аяда-ла 40 рубль стипендия-биле ханым-зан бир болза, чедир немей тайзэр азы ойнал алымынчын түчү машина өртөлзөп артык болза, үк артымынчын ой-нал алган кижине бээр. Чү-канын облигацияларын бүгү ажалга кассалары хостут сал-гылап азы дедир кири салып ап турар.

Ажыра-барал лотереяны чо-нул ортузунга сурагаан.

1982 чылдын Курүренин иш-тики ойнашканын чылынга-нык облигацияларын болгаш ажал-барал лотереянынчын би-леттерин салып алган болу-нарза, силерин өөрүшкүлүт ой-нашканынчын манай турар.

Чылы облигацияларын 20 чыл хуу-сазы, 50 болган 25 рубль үнелит кылдыр тарат-кан. Чыл бүрүдө сөк улаа ой-нашканынчын февраль 15-те, март 30-те, май 15-те, июнь 30-те, август 15-те, сентябрь 30-те, ноябрь 15-те, декабрь 30-те эрттирип турар. Ойнап алымынчынчын түчүн мин-чаар доктааткан: 10,000, 5,000, 1,000, 500, 250 болган 100 рубльды бежен рубльдын облигацияны-биле ойнап ал-болур. Мээр беш рубльдын облигацияныг таварышкан ойнашканынчын чартык өр-түн тайзэр. Ычнарга чызыл-ныч облигациянында мын-дыг чаа чүд бол: 10,000 руб-льды ойнап алган кижиз «Во-лга» деп автомашинаны, 5 му-рубльды ойнап алган кижиз — оон эске марканын чик авто-мобилин ээлчег чокка садып алган эргелит. Ойнап алган-нын түчүн болгаш автома-шинанын өртүнн аразына ылгал туруп келе, облигаци-яны бир болза, чедир немей тайзэр азы ойнал алымынчын түчү машина өртөлзөп артык болза, үк артымынчын ой-нал алган кижине бээр. Чү-канын облигацияларын бүгү ажалга кассалары хостут сал-гылап азы дедир кири салып ап турар.

Ажыра-барал лотереяны чо-нул ортузунга сурагаан.

Ажыра-барал лотереяны чо-нул ортузунга сурагаан.

Ажыра-барал лотереяны чо-нул ортузунга сурагаан.

Ажыра-барал лотереяны чо-нул ортузунга сурагаан.

Ажыра-барал лотереяны чо-нул ортузунга сурагаан.

Ажыра-барал лотереяны чо-нул ортузунга сурагаан.

Ойнап алымынчынчын оларынчын ээлзегине өөрүнчү. Оон ан-гыда ажал-барал лотереянынчын улул ажал-агынынга чугу-ла ууар-дуулаагы. Лотерея би-леттеринде кирген бүгү ажал-хөмчөддиг улул ажал-агыны болгаш социал-кудур-га кемчелерин ажалданым-дар сорулга-биле чер-черини бодожилге кирип турар. Ойнашканынчын тираж бү-рүзүне акция ойнашканынчын 180 муң рубль, бараан чү-длерини ойнашканынчын 48 муң рубль азы бүгү үндүрген би-леттерин өртөктерини 60 хуузу ойнап алымынчынчын кичин турар.

Бараан ойнап алымынчынчын ээлинига «Жигули» болгаш «Москвич» деп автома-шиналар, мотоциклдер, пи-анино, телевизорлар, хевстер болгаш эске-даа барааннар бар. Бистин республиканын ажалыч ноябры 1983 чылда ажал-барал лотереянычын билеттеринде ойнап алымын-чынчын 133 муң рубль түн-лү алган. Бо чылдын чүд ала-ды аялдарында бестин 26 муң рубльди чоңга ажалга касса-лары ойнашканынчын дуугар талзэн.

Лотереяны бир биледини өртз 30 хөмчөс. Билеттерин ажалга кассаларына, мага-зиндерде, харылаанынчын булу-гүдгерлерде, Союзпечат че-рерини, киосктеринде, кино-театрларда, хей-инининче мем-ениалганынчын бүдүрүлгелерде талзэн, салгалар турар.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.

Тыла АССР-нин Курүренин күш-ажалын ажалга касса-ларынын эргелзэн.